

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות
בענייני חושן משפט

גיליון קפ"ד, תשפ"ב

משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

העברת משרה חינוכית לבן

כך, לא ניתן להכניס שינויים וקיצורי דרך. התוכנית אמורה להתבצע באופן סדור ובקצב התקדמות קבוע לאורך כל 14 שבועות קיום הקורס. ולכן כל דחייה הייתה יוצרת בעיה. מכיוון שכך פנתה הנהלת התלמוד תורה לרבי נחמיה והודיעה לו כי הקורס יתנהל לעת עתה בלעדיו עד אשר ישלח לו השי"ת רפואה שלמה.

סבר רבי נחמיה וקיבל, אך ביקש שממלא המקום שלו יהיה בנו רבי נחמיה שמעון. עליו הוא סומך ואותו הוא רוצה לראות בבוא העת כממלא מקומו. ולכן, מאחר שנקרתה כעת הזדמנות זו, הוא מבקש למהר ולקבוע את העניין.

רא עקא שלר' ראובן דב, מנהל הת"ת, כבר היו תוכניות אחרות לשיבוץ במשרה זו, הוא מצא ראוי לה אברך משכמו ומעלה בשם ר' דוד צבי שאותו ראה מדי בוקר בתפילת השחר כוותיקין שופך צקון לחש, ושאותו הכיר כבעל מעלה שיוכל לרומם אתו את צעירי הצאן טפח וטפחיים מעל ומעבר. במקביל, ביקש המנהל מר' נחמיה שיחזיר את התשלום החודשי שקיבל מראש עבור החודשים הבאים של הקורס, מאחר שכסף זה עצמו יצטרך לשמש את הנהלת הת"ת כדי לשלם לר' דוד צבי את התשלום על הקורס שיעביר לילדים שנרשמו לחודשים אלו.

ר' נחמיה הקשיב לירידו המנהל. ואחר דיבר קצובות: למיטב ידיעתו אמורה להיות עדיפות הלכתית לבנו לקבלת המשרה. הוא לא רוצה לבקש מה שלא מגיע לו אך מפציר במנהל לבדוק את העניין היטב בבית ההוראה, וכפי שיוחלט כך ינהג. ניגש המנהל אל בית ההוראה ושטח את שאלתם: האם ההנהלה חייבת לקחת להמשך הקורסים דווקא את בנו של ר' נחמיה או שהרשות בידה להעדיף את אשר תחפץ?

עיקרי הנושא בהלכה

א. פועל שמת או חלה אינו יכול להעביר את המלאכה לאחר

תחילה נבאר אם פועל שכבר קיבל מראש את שכר מלאכתו, נחשב שהתחייב רק בתמורה, היא המלאכה, ולכן יוכל להעביר את הכסף לבנו או לאחר והם יבצעו את המלאכה.

תור משהיה תלמוד התורה 'בית גדליה' באחת משכונות הפרברים של ירושלים, אכסניה לסדרת שיעורי ההכנה לבר-מצוה שהייתה מוכרת לכל על שם מוסר השיעורים - 'הקורס של ר' נחמיה'. היה הקורס עצמו גולת הכותרת ואבן השואבת לתלמוד התורה.

עשרים וחמש שנות קיומו של הקורס והתוצאות שדיברו בעד עצמן, הביאו לעומס כה רב עד שקשה היה מאד, עד בלתי אפשרי, למי שלא למד בעצמו בתלמוד התורה, להתקבל לקורס. והיה זה שיקול מכריע שגרם להורים רבים להעדיף את המוסד התורני הזה דווקא עבור ילדם ובלבד שבבוא העת יזכה להתקבל לקורס.

כדי לשבר את האוון נספר כי הקורס כלל ארבעה עשר מפגשים שבועיים שבהם הכין ר' נחמיה את נער הבר-מצוה לחיים של תורה ועבודת השי"ת וכמובן גם להנחת תפילין ושאר מצוות מעשיות שיתחיל לקיים בקרוב כמצווה ועושה. ירא שמים מרבים היה ר' נחמיה והוא הקנה את הירדע לילדים יחד עם המון דוגמה אישית, אוריה מיוחדת, שלוה פנימית ומנוחת הנפש מהסוג שקיים אך ורק אצל יראי ה' וחושבי שמו.

ילד שיצא מהקורס של ר' נחמיה, העשיר את הירדע היהודי שלו באיכות ובכמות, והיה הולך עם המטען שקיבל עוד שנים ארוכות אחר כך. וגם ילדים בעלי קשיים מוטוריים ו'שתי ידיים שמאליות', קנו אצלו מנסיונו רב השנים, מיומנויות טכניות וזריזות לעשות הכל כדבעי.

ההיצע הקבוע שהיה מוגבל לשעותיו הפנויות של ר' נחמיה, עם הביקוש הגבוה להתקבל לסדרת השיעורים, הביא במשך השנים לעליית מחיר הקורס שוב ושוב. כשקרה חלק מההורים לא שילמו את תוספת התשלום עם עליית המחיר, ורבי נחמיה המשיך לדרוש את שלו מהנהלת הת"ת, התחילה ההנהלה לגבות את מלוא עלות הקורס מראש טרם תחילת הלימוד ולהעבירו ישירות לרבי נחמיה. הורים שלא הסדירו את התשלום מראש, לא היו יכולים לשלוח את ילדם לתחילת הקורס.

בראשית שנת ה'תשפ"א, נדבק רבי נחמיה בנגיף הקורונה. מרדי החמצן בדם שלו, עלו וירדו, פיזו וכמו שחקו למשבתו. הוא שכב על מיטתו בחולשה גדולה כשבוע, וגם אחר כך, תופעות הלוואי של הקורונה נשארו איתו ולא הראו כל סימן על כוונתם ללכת בקרוב. במצב זה, לא הייתה שום אפשרות לקיים את הקורס כרגיל, ומאידך כמובן, תאריכי הבר-מצוה שאינם ניתנים לדחייה. בקורס חשוב כל

עד שיחזור לבריאותו. ומשום כל זה כתב לדינא שגם אם עדיין לא קיבל את הכסף יוכל להעמיד את בנו תחתיו ויחשב כמי שביצע את המלאכה באופן שיחייב את בעל הבית לשלם את שכרו. וזה שלא כפי שהבאנו לעיל מדברי החוות דעת שסבר שאינו יכול להעמיד אחר תחתיו כשחלה.

לגבי המקרה שלפנינו, יעלה מכל האמור לעיל, שאת הכסף ששילם הת"ת לר' נחמיה עבור הקורס של שנה זו, לא יוכלו להפקיע ולהוציא מידי, שכיון שהוא מוחזק בכסף יוכל הוא להעמיד את בנו תחתיו להשלמת המלאכה והעברת הקורס בשנה זו, והשכר ששולם יישאר בידי תמורת מלאכת בנו, וכמבואר בסמ"ע ובראשונים.

אם עדיין, מכל סיבה שהיא, לא היה הת"ת משלם לו את השכר מראש, היה המצב משתנה לגמרי, הנהלת הת"ת הייתה כעת המוחזקת בכסף, ויכלה לאחוז ברעת החוות דעת שהפועל החולה אינו יכול להעמיד אחר תחתיו, ובפרט שיש לומר כי גם השושנת יעקב כתב כן דווקא בשדה או מעות שהם יכולים להיות מוגדרים כמוחזקים לפועל, אך לא במלמדות שלא שייך בה מוחזקות כלל. ומשכך אפשר להעביר את הכסף לר' דוד צבי, שיעביר מעתה את קורסי ההכנה לבר-מצוה עד להחלמתו של ר' נחמיה.

ג. ביאור השיטה שאפשר להחזיק בכסף ולבצע את המלאכה על ידי אחר

בעיקר סברת הסמ"ע שמקורה בראשונים שאם יורשי המת מחזיקים בשכר עבור העבודה שטרם נעשתה, הם רשאים להמשיך לעבוד כאביהם ולזכות בשכר המוחזק. יש לעמוד ולהבין: א. הרי התשלום שקיבל קורם ביצוע המלאכה, הוא מעין הלוואה, שהרי לא התחייבו בו לפני שנעשתה המלאכה, ואם כן איך חל על מזמין המלאכה חיוב לסמוך גם על עבודת הבן או המחליף האחר שיעמיד הפועל. ב. מסברא, מאחר שבעל הבית לא שכר מעולם את הבן, מדוע שתחשב עבודתו חלק מחווה השכירות המוקדם.

ידועה היא תשובת הבית יוסף (אבקת רוכל סימן קלו) שכתבה אל המקובל האלקי האר"י ז"ל בדבר מי שמסר ביד חברו כסף השקעה בתורת 'עסקה' ומת המתעסק בהיותו בעיצומה של נסיעת העסקים. בעקבות מותו נוצרה שאלה הלכתית סבוכה שעיקרה תלוי בשאלה האם ברגע מותו של המתעסק בטלה העסקה, ומכאן ואילך הכסף שבידו דינו כפיקדון. או שלמרות שוודאי יוכל המפקיד לבטל את העסקה בכל רגע ולומר שסומך על המתעסק המנוח בלבד, אבל כל עוד שלא עשה זאת, העסקה נמשכת הלאה והכסף שבידי היורשים נשאר מחצה מלווה ומחצה פקדון. ההשלכה הישירה של שאלה זו היא לגבי הדין במקרה של אונס שהביא לאובדן הכסף, אם העסקה התבטלה מיד עם מות המתעסק וכל הכסף הוא פיקדון, הרי פטורים מלשלם על פיקדון שנאנס. אבל אם העסקה עדיין פעילה, נמצא שחצי מהסכום הוא מלווה, וחייבים היורשים להחזיר את ההלוואה, שאונס המעות אינו פוטר אותם מתשלום זה.

מסקנת הבית יוסף שכל זמן שהמפקיד לא ביטל את העסקה במפורש, העסקה נמשכת עם יורשי המתעסק והם עומדים תחת אביהם. ולכן אם טבעה הסחורה וכדומה, חצי ממנה נחשב מלווה והיורשים יצטרכו לשלם סכום זה למשקיע.

ניתן היה לומר לכאורה, שבמקרה שם, רק מאחר שהמשקיע לא ביטל את העסקה כולה במפורש מיד עם היוודע מות האב, נראה שהוא חפץ לעשות את אותה עסקה גם עם בניו. אך עדיין אין להסיק מכך שיש למתעסק ולבניו זכות להמשיך לעסוק בדמים אלו. אך בהמשך

רב יוסף העסיק שותל צמחים שמת והניח אחריו חמשה חתנים (בבא מציעא קט.), רב יוסף חשש להעסיק את כולם במקום חמיהם, מחשש שיסמכו האחד על חברו ויפסידו את שדותיו ולכן סילקם ממלאכתם. וביאר הרא"ש (שם פרק ט סימן לז) שהייתה זו מידת חסידות שלא לסלקם אלא מטעם זה, אך מעיקר הדין אינו חייב להעסיק את בני או יורשי הפועל ויכול לסלקם כרצונו.

וכך מצאנו בתוספתא (בבא מציעא פרק ט הלכה טו) שהעסיקא הראשונה כולה בטלה, ואם הוא רוצה להעסיק את בני הפועל, קוצצים מחדש את דמי השכירות ואינם יכולים לדרוש השוואה של תנאי שכרם לאלו שקיבל הפועל המנוח. וכך פסק הרמב"ם (שלוחין ושותפין פרק ה הלכה יא) שעם מותו של הפועל, וכך גם בשותפות עסקית אף אם הייתה קצובה מראש בומן, בטלו כל הסיכומים, ואין צריכים להמשיך ולקיימם עם היורשים, וכתב שכן היא דעת הגאונים.

להלכה (יורה דעה סימן קעז סעיף לא) נפסק לגבי מקבל 'עסקה' שמת, שהשותף יכול לבטל את השותפות. והוסיף החוות דעת (ס"ק כו) שגם כאשר השותף או הפועל נסוג בו מחלקו בשל מחלה, אין המעסיק או השותף השני חייבים לקבל את בנו תחתיו.

ב. פועל שקיבל שכרו ומת או חלה ויורשיו רוצים להשלים המלאכה בשכר

לגבי פועל העובד בשדהו של בעל הבית, אף שסיכמו מראש לטווח זמן מסוים, נפסק להלכה (סימן שכט סעיף א) שאם מת הפועל באמצע הזמן, מחשבים מה עשה עד מותו ומשלמים ליורשיו.

וכתב הבית יוסף (סימן קעז סעיף לה) בשם תלמידי הרשב"א, שאם שילם הפועל המנוח מראש את כל שכרו, אינו יכול לדרוש מיוורשיו להחזיר לו את החלק היחסי בשכר שתמורתו עדיין לא השלים המנוח את עבודתו, ויכולים להציע להשלים בעצמם את העבודה שתמורתה התקבל שכר זה. וכן להיפך, אם השכר עדיין לא שולם, אין הבנים יכולים לתבוע את השכר שבהסכם עם אביהם ולבצע את העבודה ויכול המעסיק לומר שאין לו שום חשבון עמם אלא עם האב, וכיון שעדיין לא ביצע את עבודתו, אין לו אתו דבר וחצי דבר. וכן כתבו הר"ן (ב"מ קט.) והנמוקי" (רי"ף ב"מ טו.).

וכן כתב הסמ"ע (סימן שכט סק"א) על דברי השו"ע שם שדברים אלו אמורים רק בלא שילמו עדיין, אך אם כבר קיבל הפועל את שכרו יכול בנו להציע במקום השבת הדמים, את ביצוע המלאכה. דברי הסמ"ע אמורים כמי שקיבל שדה לעבודה. אך העיר הנתיבות המשפט (שם סק"א) שמדבריו עולה שכך הוא הדין לגבי כל פועל שקיבל את שכרו, שיכול בנו לעכב את הדמים אצלו ולבצע את המלאכה.

בשושנת יעקב (סימן שכט) הוסיף לחדש על פי דברי הסמ"ע, שאם האב חלה ולא מת, הרי הוא מוחזק במעות או בשדה למלאכה זו, ודווקא במת האב בטלה המלאכה וחזרו המעות והשדה לרשות בעל הבית, וכלשון הרמב"ם (שם): "מת, בטלה השותפות או העסק, אף על פי שהתנו לזמן קבוע, שכבר יצא המזון לרשות היורשים". ועוד הוסיף כי שיטת מהר"ם מרוטנבורג (מרדכי ב"מ רמז שצ) שאין השותפות בטלה ואין מוצאים אותה מיד היורשים, ובב"ח (סימן קעז ס"ק לה) כתב טעם הרמב"ם והשו"ע החולקים לפי שיכול לומר שאינו סומך על מלאכת וחכמת היורשים. וכתב השושנת יעקב כי לפי"ז אם בנו מתאים למלאכה ואביו יכול להדריכו בחכמתו, אפשר שהכל מורים למהר"ם מרוטנבורג. ועוד כתב שמאחר וחולי הוא דבר מוגבל ובסופו לכשיבריא עתידה המלאכה לחזור לידו, אין זה מן הראוי בשל זמן קצר להוציא את המלאכה מידי, אלא יש לתתה לבנו למלאות מקומו

ידועה תשובתו של הרשב"א (חלק א סימן ש) בנושא זה של חזקת שררה. התשובה עסקה בשליח ציבור ותיק, שמוזה שלושים ושמונה שנה כיבר את ה' מגורנו בבית הכנסת שבאושקה. כעת זקן ושב ואינו יכול עוד להחזיק בשליחותו כמימים ימימה. קם ועשה מעשה, והוריד את בנו לפני התיבה תחתיו. באו חלק מהציבור וטענו שקולו של בנו פחות ערב בעיניהם, ולכן אם יוכל הוא עצמו להתפלל, מוטב. ואם לא, יתכבד וישב בביתו. אך אינם מוכנים שימנה את בנו במקומו. שליח הציבור, שמשרתו כללה תפקידים רבים נוספים, טען וביקש: את שאר התפקידים אני יכול לעשות בעצמי, ואני מבקש שישאירו אותי במשרתי, כאשר עשו אבי וזקני שהיו גם הם שלוחי הציבור לאורך כל ימי חייהם. הוא מבקש את חסד הקהל להשאיר את בנו תחתיו וטוען שהמתנגדים לו הם מיעוט גמור, כעשרה אנשים או פחות, מתוך מאה וחמישים מתפללים.

למכתב השאלה אל הרשב"א צירפו את כתב המינוי של שליח הציבור שבו נאמר שמקבלים אותו לשמש עליהם מהיום וכל ימי חייו ושאינן להם למנות אחר לעזרתו מלבד מי שימנה בעצמו.

הרשב"א השיב שהדין עם שליח הציבור מכמה טעמים: שורת הדין היא שיכול להעמיד עוזר ואף ממלא מקום לחלק מהדברים הכלולים בתפקיד, וכמו שניתן לראות בין השיטין בכתב המינוי שבמפורש השאירו לו את האפשרות לעשות זאת. מה גם שכאשר מינו אותו 'לכל חייו' ודאי העלו על דעתם שבשלהי ימיו תהיינה תקופות שבהן לא יוכל לרדת בעצמו לפני התיבה. וכן תקופות מחלה וכדומה.

וסיים שאם הבן ראוי להמשיך במשרה זו, אזי אף שקולו אינו ערב (אך אינו משונה) והוא הגון ואין ממשלת עברות תחת ידו, ראוי הוא שיהיה קודם לסייע לאביו לפני כל אדם אחר. ויתר על כן, אם אביו אינו יכול עוד להחזיק בכלל במשרתו, בנו קודם להחליפו לפני כל אדם. ואפילו לגבי כהן גדול דרשו בתורת כהנים שהדין כן הוא שאם בנו ראוי הוא קודם לכהנים אחרים גדולים כמוהו או גדולים ממנו.

מדברי הרשב"א מבואר שבכל שררה יש עדיפות לבנו של בעל השררה אם הוא הגון לכך, והוא קודם אף להגונים ומתאימים ממנו.

ודבריו נפסקו להלכה (רמ"א אורח חיים סימן נג סעיף כה). ואמנם המגן אברהם (שם ס"ק לג) מדגיש שכל זה הוא, בהתאם למקרה הנידון ברשב"א, כאשר מינויו של האב היה 'מינוי לכל החיים'. אך בביאור הלכה (ר"ה שליח ציבור שהזקין) כתב שטעם זה הוסיף הרשב"א לרווחא דמילתא, ואולם עיקר דבריו נכונים לכל שררה, שלכתחילה היא עוברת בירושה.

כיוצא בזה כתב הריטב"א (מכות יג). שכל שהחזקו אבותיו בשום מינוי ושררה והוא ראוי לכך, הוא קם תחת אבותיו. הוא מביא שכן ראה בתשובת הרמ"ה ושארמרים בשם רבינו הגדול הרמב"ן שלמדו זאת מן הכתוב (דברים יז כ) 'למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל', שכל משימות שהם בישראל יהיו לו ולבניו. ודבריו הם דברי הספרי (דברים שופטים קסב), וכעין זה איתא בספרא (שמיני פרשה א פרק א).

ה. האם משרת מלמד תורה נחשבת לשררה על הציבור

אחרי שראינו בדברי הראשונים שלגבי מינויים ציבוריים יש להעדיף את בנו של הממונה להמשיך את דרכו במשרתו על פני מועמדים אחרים. נישא פנינו לנושא שבמרכז דיוננו ונבחן כיצד נתפסת משרת ה'מלמד' בדין זה, אם היא שררה על הציבור והאם יורשים אותה. ונראה בתשובת חתם סופר (חושן משפט חלק ה סימן ה 'השני') מה שדן בפרשת מינויו ושכרו של רב בקהילה חשובה

הדברים הביא הבית יוסף ראה לדבריו מדברי הגמרא (כתובות לא). לגבי יתומים שהניח להם אביהם פרה שאולה שמשמשים בה והולכים כל ימי שאילתה ואין המשאיל יכול להוציא מהם. ומבואר שהתייחס גם לעסקה זו כדבר מחייב וזכות שהאב המתעסק הוריש לבניו כך שאי אפשר לסלקם.

אמנם כן, מדברי הבית יוסף 'שלא ביטל העסקה', מבואר שהיה יכול לבטלה, וכן פסק בשו"ע (סימן קעו סעיף יט), אך אין זה מפני שכל הסכם מסחרי מסתיים מעצמו במות מקבל העסקה, שהרי מצאנו בהסכם שאלה שהיא ממשכה לבניו גם לאחר מות השואל, רק שהסכם מסחרי שהכוונה בו לריווח הוא יכול לטעון שאינו סומך על הבנים שיהיה ממונו בידם או שאינו סומך על החוש העסקי שלהם וכל כיוצא בזה (ראה סמ"ע שם ס"ק נ), ולכן כל זמן שנותן העסקה לא הקפיד נמשכת העסקה מאליה.

דבריו אלו ניתן להבין את סברת הסמ"ע שהרי מצאנו שאין ההסכם בטל מעליו במות העוסק, אלא רק אם יש הקפדה של בעל הבית, ומעתה קל יותר להבין שאם שלם את השכר מראש, הסברא היא שמחל ונתרצה ודי לו בכך שכל תביעתו תהיה רק שתועמד לו המלאכה, ויכול להוריד לשם כך את בנו במקומו.

וכעין מה שמצאנו לגבי שוכר בית שמת בתוך זמן השכירות, שהביא הרמ"א (סימן שלד סעיף א) שיש אומרים שאינו צריך לשלם אלא עד יום מותו, וחייב להחזיר את החלק היחסי בשכירות מיום מותו של הדייר ועד לסיום תקופת החוזה. ויש חולקים. ולכן אם קיבל המשכיר מראש את שכר הדירה כולו אינו צריך להחזיר כלום.

מקור שיטת החולקים הוא פסקו של התרומת הרשן (סימן שכט) על דין ודברים שהתגלע בין ראובן, יום וסיטונאי בתחום היין, ובין שמעון, משגיח כשרות שיצא לסבב של רכישת ענבים ליין והכנתם עבור ראובן, אך בשל אירוע חירום בריאותי שעברה אשתו, חזר בטרם עת מנסיעתו והשלים את יעדיה באופן חלקי בלבד. ראובן נאלץ להשקיע כסף רב בכדי להשלים את המלאכה בשלב הזה, ולכן לא רצה לשלם לשמעון. אך התברר שסכום מסוים נמסר מיד בתחילת הדרך ליריה של אשת שמעון לפי דרישתו.

התרומת הרשן פסק שמה שכבר קיבל בשכרו מתחילה אינו צריך להחזיר, וכמו שכתבו התוספות (בבא מציעא עט: ד"ה אם) שכששילמו שכר מראש גילו דעתם שברצונם שיהיה שלו לאלתר ועל דעת כן נתנו לו למרות שזמן חיוב התשלום הוא רק בהשלמת המלאכה או השכירות. ועל פי זה גם בפועל כשקיבל את שכרו מראש, על דעת כן נתן לו בעל הבית את שכרו, שגם אם יארע בהמשך מקרה אונס, ככל זאת מתרצה לשלם לו. מכך למד הרמ"א גם לגבי שכירות בתיים, שאם השוכר שילם מראש את דמי השכירות של כל העונה, עשה זאת על דעת כך שגם אם יארע אונס, הוא מקבל עליו את האונס ומחל מלכתחילה על הסכום ששילם עד סוף תקופת החוזה.

ועל פי שיטה זו, נוכל להבין כאמור את דברי הסמ"ע והראשונים, שכששילם המעסיק מראש על עבודת הפועל קיבל על עצמו כל מקרה אונס שיארע לו ושימנע ממנו לעבוד. ובמקרה כזה יוכלו היורשים להעמיד לו את המלאכה ולא את הממון. ואמנם אין די בזה כדי שהיורשים יוכלו לעכב את הממון בידם גם מבלי לבצע את המלאכה בעצמם, כי ברור הדבר שלא הסכים לשלם בלא לקבל את התמורה, ואין זה דומה לשוכר שמת שכבר קנה עבור כך את זכות השכירות של כל התקופה.

ד. האם מצד חזקת השררה יש קדימה לבנו

כעת ניגש לברר האם מצד אחר, מצד חזקת שררה, יוכל ר' נחמיה לתבוע להעביר את משרתו לבנו אחריו ולא לר' דוד צבי.

העברת הקורסים במסגרת הת"ת, אף שהיא תפקיד אחראי, מכל מקום ברור שהעניין הוא עניין של שכר פעולה, אם כן רבו בזה הצדדים לומר שאין חיוב להעדיף את בנו על פניו.

1. לכתחילה ראוי ועדיף למנות את בנו

לכתחילה, אם לא היו עושים כבר מעשה, יש לומר שאם בנו הגון וראוי, ראוי שיתנו המינוי לבנווכמו שהבאנו לעיל משבט הלוי וחוט שני. אך במקרה שלפנינו שבו כאמור כבר נתנו את המשרה לאחר, וראי שאין בידו רשות לעכב את המעות מחמת שלא נתנו את המשרה לבנו. ותבוא פרנסתו משמים מידו הרחבה והמלאה.

וזה דבר המשפט

- שותף או פועל שמת, אין בעל הבית חייב להמשיך את ההתקשרות עם בניו.
- אם כבר שילם שכרו ואחר כך מת, ונמצא שיש לו חוב עבודה לבעל הבית, היורש אינו חייב להחזיר את הכסף ויכול לטעון שרוצה להמשיך את מלאכת אביו ולכך כלפי השכר שכבר בידו רשאי הוא להוריד בנו המתאים למלאכה במקומו.
- פועל שחלה ולא קיבל שכרו מראש ומבקש להעמיד את בנו לתקופה זו במקומו, לדעת החוות דעת אינו יכול, אך לדעת שושנת יעקב אם בנו מוכשר למלאכה כאביו, האב זכאי להוריד את בנו לתקופת המחלה. וכיוון שהפועל אינו מוחזק בשכרו יכול המעסיק, ובמקרה שלנו החיידר, לבא בטענת קים לי כהחוות דעת.
- בתפקיד שהוא מינוי על הציבור, דעת הרבה פוסקים שיש להעדיף את בנו הראוי על פני אחרים.

- נחלקו הפוסקים לגבי מינוי של הרבצת תורה, אם גם בזה ישנה עדיפות לבנו על פני אחרים. הכרעת השבט הלוי והחוט שני שהמנהג להעביר את המשרה לבנו כדון 'שררה'. בנוסף כתבו החקרי לב והערוך השולחן שאין דין שררה למשרה שבשכר, נמצא שלדעת הרבה פוסקים אין הבן קודם בזה לשאר כל אדם, אלא שלכתחילה מכל מקום ראוי להעדיף את בנו על פני אחר.
- לאחר מעשה, כשמינו אדם אחר, אין ביד ר' נחמיה לעכב על כך בידי הנהלת הת"ת.

בהונגריה, בתוך הריון ותוכחתו לבני הקהילה על אשר חשבו לקמץ בשכר הרב, משווה החתם סופר את משרתו של רב קהילה למשרת מלמדי תינוקות בנחיצות העניין לשלם שכרם.

והגם שמלמד תינוקות רגיל אינו 'שררה של כבוד', ולא נאמרו בו דיני זכיה וירושה בשררה, ואדרבה בשו"ע (יו"ד סימן רמה סעיף יח) נפסק בהדיא: "אם יש כאן מלמד שמלמד לתינוקות, ובא אחר טוב ממנו, מסלקין הראשון מפני השני". בנידון דידן עקב השנים הרבות והמוניטין הייחודי ביותר שיצאה בקהילה לתפקיד של ההכנה לבר מצווה, נהפכה המשרה למעמד של כבוד הערכה והערצה, ממילא יש בו תפקיד של שררה וכבוד ושייך בו איסור סילוק ודיני ירושה שבשררה. אלא שלגבי שררה של תורה נחלקו הפוסקים:

דעת הרמ"א (יורה דעה סימן רמה סעיף כב) שמי שהוחזק לרב בעיר, בנו ובן בנו וכן לעולם, קודמים לאחרים כל זמן שממלאים מקום אבותיהם ביראה והם חכמים קצת. וכבר נזכר נקט מהריט"א (שו"ת מהריט"א החרות סימן קיח) שדימה שררת הרבצת תורה בבתי כנסיות ועל פיו יצאו ועל פיו יבואו, לשררותיהם של 'כל פרנסי ישראל' שלגביהן מבואר בספרי (על דברים יז, כ) שבנם עומד תחתם. וכן פסק מהר"ם שיק (יורה דעה סימן רכה) לגבי משרת רבנות.

מאידך, בשו"ת מהרש"ם (יורה דעה סימן פה) פסק שאין ממש בטענת שררה על משרת רבנות והרבצת תורה, כי כל האמור בשררת ירושה בפוסקים הוא על מינוי שררה לסוגים, אך מינוי התורה נשאר ליודעים אותה ואינה ירושה, ואין שום חזקה בענין כבוד התורה כלל. והמגן אברהם (אורח חיים סימן גג ס"ק לג) הביא את דברי מהרש"ם שאין חזקה וירושה בכתר תורה. וכדבריהם פסק גם בשולחן ערוך הרב (סימן גג סעיף לג) 'שהתורה אינה ירושה', וכן פסק בחתם סופר (או"ח סימן יב) וערוך השולחן (שם סעיף ל). אך בכנה"ג (כ"י שם ס"ק כז) הביא עוד שיטות פוסקים רבים שנחלקו על הרש"ם, והו"ד במגן אברהם (שם) גם במשנ"ב (שם ס"ק פג) הביא מחלוקת זו.

ולדינא כתב בשבט הלוי (ח"ד סימן קכח): "כבר יצאה הוראה לכלל ישראל כדעת רוב הפוסקים, וכפשטות דברי הרמב"ם ורמ"א". והביא שבספר שרי חמד (חזקה במצוות ז, לח) כתב שאפילו טענת קים לי כמהרש"ם אינה מועילה. וכן פסק בחוט שני (שבת ח"ד עמוד תב) "וכן נהגו בכל תפוצות ישראל בכל הדורות למנות את הבן אחר אביו אם היה ראוי לכך, ובפרט אם הקהילה או הישיבה צריכה להם", ועוד הביא דברי שבט הלוי הנזכרים.

עוד זאת, בשו"ת חקרי לב (אורח חיים סימן טו) כתב לחדש שכל נושא הירושה בשררה הוא כשהתפקיד הוא תפקיד לשם כבוד. אך אם מדובר במינוי לשם שכר, הרי הוא בזה כשאר שכיר ופועל שוראי אין הבן יורש בזה את אביו, וכעין זה כתב ערוך השולחן (סימן גג סעיף כח). לפי שיטה זו, גם אם נקבל לדינא את שיטת הפוסקים שמשרת מלמד היא שררה כמשרת רבנות וששתי משרות אלו עוברות בירושה, עדיין במקרה שלפנינו שבו מדובר בהחלט בשכירות לכל דבר, שהרי

מודעה רבה לאודייטא

הננו ישמחוים לבשר על הופעת כרך נוסף בסדרת 'מכותלי בית הדין' ובו עשרות פסקי דין נבחרים מותוך המהדר בדיני ממונות הלכה למעשה. מוגשים משפה ברורה השווה לכל נפש.

זמן להשיג את סדרת 'מכותלי בית הדין' ברכים א' - ג'

בטל': 1800-22-55-66

